

SUVREMENI NARODOPIIS USMENIH I PUČKIH PJESAMA PAREMIOGRAFIJE I OBIČAJA U CETINSKOM KRAJU

Romić, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:938312>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**SUVREMENI NARODOPIS USMENIH I PUČKIH PJESAMA,
PAREMIOGRAFIJE I OBIČAJA U CETINSKOME KRAJU**

ANA ROMIĆ

SPLIT, 2021.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost
Hrvatski jezik i književnost
Hrvatska usmena književnost

**SUVREMENI NARODOPIS USMENIH I PUČKIH PJESAMA, PAREMIOGRAFIJE I
OBIČAJA U CETINSKOME KRAJU**

Studentica
Ana Romić

Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2021. godine

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Usmene lirske pjesme.....	4
2.1. Rera	7
3. Povijesne predaje i legende o čudesnom oslobođenju Sinja 1715. godine	8
3. Molitve	10
4. Izreke i poslovice	12
5. Crkveno-pučka baština	15
5.1. Advent	15
5.2. Sveta Barbara.....	15
5.3. Sveti Nikola	16
5.4. Sveta Lucija	16
5.5. Badnjak.....	16
5.6. Božić.....	18
5.7. Sveti Stjepan Prvomučenic.....	19
5.8. Silvestrovo	20
5.9. Sveta Tri kralja	20
5.10. Pokladi	21
5.11. Cvjetnica	22
5.12. Veliki četvrtak.....	22
5.13. Velika subota	23
5.14. Sveti Juraj.....	24
5.15. Sveti Marko Evanđelist.....	25
5.16. Sveti Antun Padovanski	26
Rječnik	28
6. Zaključak.....	29
Izvori	30
Vlastiti terenski zapisi	30
Popis kazivača	30
Literatura	31
Sažetak	34
Abstract	35

1.Uvod

Književnost je važna sastavnica čovjekova života koja prati njegov razvoj od trenutka kada je osjetio vrijednost riječi te je tako pričom o sebi i svemu što ga okružuje stvorio književnu zbilju. Svjestan da za to nije bila dovoljna svakodnevna komunikacija riječima autor stvara novu komunikaciju koja se očituje novim, drukčijim, slikovitijim, simboličkim, izdašnjim i figurativnijim govorom.¹

Usmena književnost u hrvatskoj književnosti kao i u drugim svjetskim književnostima čini temelj brojnim poznatim djelima pojedinih razdoblja koji su se služili pojavama prisutnim u usmenoj književnosti. Tako se može vidjeti bliska povezanost usmene književnosti i pisanih književnih oblika, a kao glavna poveznica između ove dvije književnosti ističe se to što obje jezikom kreiraju vlastiti svijet, različit od svijeta van književnog djela.

Sve države, narodi, manje skupine ili zajednice ljudi posjeduju odavna nešto predivno, neprocjenjivo, vrijedno čuvanja i spominjanja. Nažalost današnji im svijet ne pridaje toliku važnost i ne prepoznaje njihovu vrijednost. Trebali bi se osvrnuti na prošlost i vidjeti ta spomenuta blaga te ih nastojat očuvat od zaborava. Ona su mnoštva običaja, tradicija, nošnji, pjesama ispjevanih o stvarnom životu koja nose veliku mudrost sa sobom.²

U Dalmatinskoj se zagori već od davnih vremena čuju zvuci rere, gange i ojkavice. To tradicijsko pjevanje prenosilo se, a i danas se prenosi, iz generacije u generaciju. To je na neki način naše blago jer nas povezuje s našim precima i daje nam uvid kako se to živjelo u njihovo vrijeme. Ovakva nas iskustva također uče da znamo cijeniti ono što imamo, našu prelijepu prošlost, sadašnjost u kojoj živimo, a poslije budućnost. Stoga možemo reći da je naša dužnost da očuvamo to blago i prenesemo ga budućim naraštajima. Moj će se rad bazirati na područje Cetinske krajine.

¹ Botica, Stipe. *Povijest hrvatske usmene književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2013., str. 21-22.

² *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 1, napisale Maja Bošković – Stulli i Divna Zečević, Liber, Mladost, Zagreb, 1978., str. 7-11.

2. Usmene lirske pjesme

„Usmene lirske pjesme prate čovjeka sve od njegova rođenja (uspavanke) pa do smrti (naricaljke)“, a prve značajnije podatke o izvođenju usmene lirike dao je Juraj Šižgorić. Šižgorić u 17. poglavlju svojeg djela *De situ Illyriae et civitate Sibenici* piše *O nekim šibenskim običajima*.³

Usmene su lirske pjesme pjevale u na raznim svečanostima, u samoći, na putovanjima, u veselju kao i u tuzi kako bi se rastjerala tuga iz srca što se može vidjeti u sljedećoj pjesmi:

„Ja ne pivam jer je meni lipo,
nit' ja pivam što je meni drago
Već ja pivam da se razgovaram,
sa svog srca tugu rastiravam.“⁴

Lirske su pjesme najbrojnija usmenoknjiževna vrsta, a mogu se klasificirati u dvije skupine unutar kojih pronalazimo više različitih žanrova koji se također mogu međusobno prepletati. Klasifikacija usmenih lirskih pjesama:

1. Svjetovna usmena lirika:

1. Mitske pjesme
2. Obredne pjesme
3. Posleničke pjesme
4. Povijesne pjesme
5. Ljubavne pjesme
6. Romance
7. Balade
8. Šaljive pjesme

³ Dragić, Marko. *Etnografsko-filološki prinosi tradicijskoj kulturi drniškoga kraja*, Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna proučavanja porječja Krke 1. (1). Split 2008., str 169.

⁴ Isto, str. 170.

9. Bećarac, ganga, natpjevavanja (dvostihovi)⁵

2. Vjerska usmena lirika:

1. Adventske i božićne pjesme

2. Korizmene i uskrsne pjesme

3. Molitvene usmene pjesme

4. Prenja

5. Versifikacija legende

6. Romarske pjesme.⁶

Ove su pjesme Pera i njene prijateljice pjevale dok su bile mlade cure:

Pivaj grlo dat ću ti rogača kad
moj dragi donese sa Brača.

Pivaj grlo dat ću ti bombona
kad mi dragi dođe iz Londona.

Ja malena u brdu kod koza
moj se dragi na motoru voza.

Ja malena suknjica šarena
svaka šara po dva momka vara.

⁵ Dragić, Marko. Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 15.

⁶ Isto.

Moj dragane u matere jedan,
ni, ti jedan kad si joj neredan.

Moj dragane ružo i nevene
jesi li se obika bez mene ja
bez tebe nisam jadna ti san
niti jesam niti mogu dok me
mrtvu ne ponese grobu.

Evo priko polja moga dase košulju
mu otkidalo prase.

Ja malena loli do šešira
šešir baci oboje jednaki.

Dođi dragi do večē,
bit će vruće pogače.
Skuvala je moja nana
ima misec dana.

Išla cura na vodu
izgubila jagodu.
Našlo momče pa pojelo
pa se razboljelo.

Dođi dragi iako je srida,
Nemoj da ti selo zapovida.

Sinoć mala poljubila gada,
a gad mene pa mi srce vene.

Dodi dragi di je šuma gusta
najslađi je poljubac u usta.

Ja pivala i čuvala ovce grlo
moje barabinsko zvonce.⁷

2.1. Rera

„Etnolozi smatraju da su iz ojkalice nastale ganga i rera. To je stil pjevanja koji je poznat od Dalmatinske zagore, Konavla, Imotske krajine, Cetinske krajine, zapadne i sjeverne Hercegovine. Rera se pjevala u krajevima uz Cetinu. Imala je tri pjevača. Dok je jedan pjevač vodio cijelu pjesmu, druga dva pjevača su ga pratili. Oni su rerali, ali isto tako su mogli pjevati i neke samoglasnike, a ne samo rerati. Rera se, kao i ojkalice, pjevala u raznim prigodama.“⁸

Moja mala bez dojnji zubi,
kad je ljubim promaja me ubi.

Selo moje selo na okuke
u tebi su cure ko jabuke.

Curo mala nek ti je u glavi,
nikad momku prva se ne javi.

⁷ Sve navedene pjesme kazivala Pera Norac-Kljajo rođena 1941. godine u Otoku.

⁸ Dragić, Marko. *Suvremena etnografija usmenih lirskih pjesama u Ogorju i okolici*, Župa Ogorje (Putovima života i vjere između Svilaje i Moseća), Kulturni sabor Zagore et. alt. Split, 2017., str. 512.

U mog lole livade na glasu,
tri je ovce za uru popasu.

Moja mala i njen ćaća ludi,
kad joj dođen pršutom me nudi.

Ja za vrata neko milo zove
okreni se milo zlato moje.

Ko je reka bolila ga duša,
da je gadna moja garavuša.

Gospe Sinjska misu ću ti platit
ako ćeš mi dragana povratit.⁹

3. Povijesne predaje i legende o čudesnom oslobođenju Sinja 1715. godine

Povijesne predaje pripovijedaju o sudbonosnim povijesnim događajima i osobama. „Legenda je vrsta priče koja ima vjerski karakter. U njezin se sadržaj vjeruje. U legendama su sudionici Isus Krist, sveci, svetice, crkveni dostojanstvenici, mučenice i mučenici. Sudbonosne osobe i događaje narod je zaodjenuo u legende.“¹⁰

U cetinskom kraju najpoznatije su povijesne predaje, legende i svjedočanstva o čudesnoj obrani Sinja na Veliku Gospu 1715. godine.

Turski poraz pod Bečom 1683. godine bio je povod kršćanskim zemljama da se dignu na ustanak te su tako u tom ratovanju oslobođeni Lika, Slavonija do Une i Save te zapadni dio Srijema. Turske su se vlasti morale boriti sa svakodnevnim upadima kotarskih uskoka i naposljetku su započeli s nemilosrdnim progonima domaćeg kršćanskog stanovništva, a posebno franjevac na području Duvna, Rame i Livna.¹¹

⁹ Sve rere kazivao Mirko Romić rođen 1961. godine u Hrvacama

¹⁰ Dragić, Marko. *Predaje i legende Hrvata u jablaničkom kraju*, Suvremena pitanja 22, Mostar 2016. 77.

¹¹ Dragić, Marko. *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 153-177, str. 160.

Polovicom listopada 1687. godine fratri su zajedno s pukom bježeći pred Turcima krenuli u Cetinsku krajinu o čemu svjedoče brojni izvori: „Nakon velikog poraza Turaka, oni su se okomili na jedan domaći kršćanski narod posebno na području Duvna, Livna, Rame i okolnih mesta. Zbog nemilog straha fratri iz tih područja odlučili su uteć u naše krajeve. Fratri iz Rame sa svojim narodom 1687. god. Pod vodstvom Pavla Vučkovića dolaze u naš kraj, u našu Cetinsku krajinu. Jedan od fratara šta su bižali zapalio je samostan u Rami da ga ne ostavi Turčinu. Bižeći sa sobom su ponili sliku Gospe iz Rame."¹²

Ramski su se fratri 9. siječnja 1688. godine smjestili u Split u staru benediktinsku opatiju zajedno s Gospinom slikom koju su sakrili u kuću Jure Bubičića u Velikom Varošu za što su uz vlasnika kuće znala još samo dva fratra. Izgradnjom crkve i samostana Gospina je slika prenesena iz Splita u Sinj. Prvotna je crkva bila malena i na ne baš lijepom mjestu zbog čega su redovnici postavili temelje nove crkve pod Kamičkom 1699. godine, šest dana nakon što je Gospina slika donijeta u novu crkvu mletačkom je providuru Anđelu Emu pristigla obavijest da Turci planiraju napasti Sinj. Jedna skupina fratara odlazi u Split dok druga koju su sačinjavala sedmorica fratara među kojima je bio fra Pavao Vučković Gospinu sliku u sanduku nosi u grad, što je imalo pozitivan odjek među stanovništvom koje pronalazi zaštitu pod Gospinim okriljem. Turci su prvo krenuli na Otok gdje se unatoč hrabroj borbi tamošnjeg stanovništva samo tridesetak osoba uspjelo spasiti preplivavši Cetinu, a preostala su djeca i žene odvedena u roblje. Turci potom 8. kolovoza napadaju Sinj gdje je istoga dana izgorjela Gospina crkva pod Kamičkom. Bosanski paša Mehmed-paša Čelić 14. kolovoza 1715. godine zapovijeda opći juriš na što je nemoćni puk kao i svećenstvo potražilo nadu i pomoć u Gospi kojoj su se danonoćno molili za spasenje. Pod Gospinim zagovorom Sinjani su uspjeli obraniti vlastiti grad svladavši nemilosrdnu tursku vojsku koja se zajedno s pašom u noći s 14. na 15. kolovoza 1715. godine povukla u Livno. Gospa je tako osim na vjernike ostavila velik trag i na turske vojnike koji su pripovijedali kako su svaku noć za vrijeme opsade Sinja vidjeli ženu u jakoj svjetlosti kako hoda po gradskim zidinama.¹³

Postoje brojne predaje o čudesnoj obrani Sinja kojih se narod s veseljem prisjeća, a posebno u mjesecu kolovozu kada je došlo do čudesne obrane, jedna od predaja glasi:

„Ljudi su se molili dva dana i dvi noći a pridružili su in se i branitelji i naša Gospa ih je čula. Sva u bilu pojavila se na gradskin zidinama, pogledala u svoje vjernike i ispružila

¹² Dragić, Marko. *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., str. 160.

¹³ Isto, str. 163-165.

ruku prema Turcima. Kažu da je odala po gradskin zidinama a da su Turci počeli bižat, a neki da su umirali na mistu.’’¹⁴

3. Molitve

Hrvati su još u VII. Stoljeću primili kršćanstvo, a vjerska se usmena lirika može pratiti od XIII. Stoljeća do naših dana. Te pjesme svjedoče o dubokoj religioznosti hrvatskog katoličkog puka koji je usprkos svim zbivanjima uspio očuvati vlastitu vjeru i običaje.¹⁵

Molitvene se pjesme mogu podijeliti na:

1. Adventske i božićne
2. Korizmene i uskrsne
3. Molitvene pjesme Isusu
4. Molitvene pjesme Mariji
5. Svetačke
6. Jutarnje
7. Večernje
8. Obredne
9. Prigodne
10. Općinske (pripоруke)¹⁶

Hrvatska vjerska lirska pjesma „Narodil nam se kralj nebeski koliko je poznato potječe još iz 13. stoljeća, a zahvaljujući usmenoj komunikaciji sačuvala se do naših dana. Zahvaljujući usmenoj komunikaciji sačuvala su se brojne Božićne pjesme poput *Va se vrime godišća* kao i brojne druge molitve koje se i danas mole.¹⁷

Svako večer je Pera zajedno sa svojom obitelji molila ove molitve:

¹⁴ Dragić, Marko. *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 153-177, str. 166.

¹⁵ Dragić, Marko. *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2006., str. 41.

¹⁶ Isto, str. 41-42.

¹⁷ Dragić, Marko. *Etnografsko-filološki prinosi tradicijskoj kulturi drniškoga kraja*, Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna proučavanja porječja Krke 1. (1). Split 2008., str. 167-205., str 179.

Anđele čuvaru mili
svojom snagom me zakrili.
Prema Božjem obećanju
čuvaj mene noću danju.
Osobito pak me brani
da mi dušu grijeh ne rani.
A kad s ovog svijeta pođem
da u nebo sretno dođem.
Da se ondje s tobom mogu
klanjat dragom vječnom Bogu.

Navedena molitva je općepoznata.

Moj Isuse, moj pokoju
Pridajem ti dušu moju
Prinu vječnu slavu tvoju.

Brani nas, Gospodine,
dok bdijemo,
čuvaj nas dok spavamo;
da bdijemo s Kristom
i počivamo u miru. ¹⁸

¹⁸ Sve molitve kazala je Pera Norac-Kljajo rođena 1941. godine u Otoku.

Česta je izreka u Cetinskome kraju:

Bog će nama dobro dati

i Marija Božja mati.

„Sveta Bernardica (Marie-Bernarde Soubirous) rodila se 7. veljače 1844. godine u Lourdesu, u siromašnoj mlinarskoj obitelji. Gospa se u Lurdu Bernardici ukazala osamnaest puta. Sva ukazanja bila su od 11. veljače do 16. srpnja 1858. godine. Bernardica je 16. srpnja 1860. godine ušla u konvikt časnih sestara u Lourdesu gdje je ostala šest godina. Lurd je zauvijek napustila 4. srpnja 1866. godine i nakon tri dana stigla u samostan St. Gildars u Nevers, grad u središtu Francuske. Na uskrсну srijedu 16. travnja 1879. godine u trideset petoj godini života prešla je u Vječnost.“¹⁹

Bernardice mala,

ja te jako molim

reci dragom Isusu

da ga puno volim.

Kud ću ići, kud ću stati,

nek me dragi Isus prati.²⁰

4. Izreke i poslovice

Mikrostrukturna usmenoknjiževna vrsta, poslovice je precizna slikovita izreka koja tipizira raznovrsne životne pojavnosti te je za nju karakteristično potpuno izražavanje misli, osjećaja, predodžaba i uspostavljanja poante. Poslovice su stoga iskustvene predodžbe s konkretnim životnim podacima pa je tako uvijek povratno interpretativno primjenjiva. Za njih je karakteristična obilato korištena metafora, mnogima je oblikovno načelo rima pa tako

¹⁹ Dragić, Marko. *Sveta Bernardica u hrvatskoj usmenoj lirici*, *Suvremena pitanja*, 14, časopis za prosvjetu i kulturu, Matica hrvatska Mostar & Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti, Mostar, 2012., str. 85.

²⁰ Kazala je Pera Norac-Kljajo rođena 1941. godine u Otoku.

poslovica poznaje i vanjsku i unutrašnju rimu, od stilskih izražajnih sredstava poslovica obiluje metonimijom, sinegдохom, aliteracijom, onomatopejom i drugim.²¹

Izreke za razliku od poslovica ne zaokružuju misaoni proces u zaključak i ne pretendiraju na opću valjanost već na stvaran događaj. Također izreke su čvrsto vezane uz kontekste te se za razliku od poslovica ovisnije o njemu od poslovica. Formom su kraće i sastoje se od sintagmatskih cjelina koje se izriču samo na primjerenom mjestu i jedva da nešto znače bez konteksta.²²

Poslovice koje je rekao prvi kazivača Pera Norac-Kljajo:

Ajme selu bez glavara i kući bez gospodara.

Ako neš bit dobar, bićeš modar.

Ako neš milon, oš silon.

Čini dobro, izij govno.

Čista zlata rđa se ne vata.

Daj dite materi!

Di glava tu i rana.

Dobar ki kruv šta se jide.

Dok dur dur.

Iđe ki po špagu.

Voli je ki mater ludu ćer.

Zinila mu guzica.

²¹ Kekez, Josip, Usmena književnost, u Škreb – Stamać, Uvod u književnost, IV. Poboljšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986., str. 171-172.

²² Isto, str. 172.

Iz mire tri đavla vire.

U maloj bočici se otrov krije.

Za luda nema suda.

Ovca koja bleji, zalogaj gubi.

Dok moreš, dobar si.

Čist račun, duga ljubav.

Ispruži se koliko si dug.

Lakše te prić nego zaobić.

Uzdaj se u se i u svoje kljuse.

Ko je dužan i na Božić je tužan.

Nije svako zlo za zlo.

Boj se pasa koji reži, a ne laje.

Ne budi svakom loncu poklopac.

Ženu i vola iz svog kraja.

Koliko ljudi toliko ćudi.

Ko pita ne skita.

Ko priši vrat lomi.

Ko radi ne boji se gladi.

Darovanu konju ne gledaj u zube.

U laži su kratke noge.

Niko se nije naučen rodio.

Niko nije bez greške.

Ovca koja bleji zalogaj gubi.

Daš mu prst, on bi cilu ruku.²³

Zapisivanjem poslovice bavi se paremiografija a znanost o poslovicama je paremiologija.²⁴

5. Crkveno-pučka baština

5.1. Advent

Advent predstavlja razdoblje koje se sastoji od četiri nedjelje koje prethode Božiću kao i vrijeme ispunjeno pokorom, pripravom i iščekivanjem Gospodinova dolaska. Narod za vrijeme Adventa nije održavao svadbe, veselja pa se tako nije ni pjevalo ni igralo. Advent se slavi još od 4. stoljeća, a uz njega se vežu različita narodna vjerovanja i usmene lirske vjerske pjesme u kojima su opjevani brojne svetice i sveci.²⁵

5.2. Sveta Barbara

Blagdan svete Barbare slavi se u adventsko vrijeme 4. prosinca. Sveta Barbara zaštitnica je vatrogasaca, vojnika i topništva. Predaja kaže kako je Barbara rođena u Heliopolisu u Egiptu, spominje se kako ju je odgojio samo otac bogati poganin, koji je iz straha da ne izgubi kćer sagradio kulu u koju je smjestio s čuvarima da joj se nitko ne bi približio. Barbara je već pri svojem prvom susretu prihvatila i zavoljela kršćanstvo što je i bio uzrok njezinoj mučeničkoj smrti za vlastitu vjeru kada joj je razljućeni otac odrubio glavu nakon čega ga je pogodila munja.²⁶

U znanstvenom radu kojim smo se do sada služili kada je bilo riječi o ovoj velikoj mučenici nalazi se narodni slavonski običaj, a glasi: „U Slavoniji se onaj tko prvi u kuću uđe nazivao Poležaj²⁷ i morao je sjesti kod ognjišta. Domaćica bi mu donijela žita u rešetku koje bi on davao kokošima. Žene bi se ljutile ako bi muškarac prvi ušao jer je to bio znak da će te godine biti više pijetlova nego kokoši. Ako bi žena ušla prva, njoj se davala preslica, pa je

²³ Sve poslovice kazala je Pera Norac-Kljajo rođena 1941. godine u Otoku.

²⁴ O tome više: Dragić, Marko. *Stolačka i neumaska suvremena paremiografija*, Stolačko proljeće, Godišnjak za povijest i kulturu, XIII, Matica hrvatska, Stolac, 2015., str. 111.-127.

²⁵ Dragić, Marko. *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 414-440., str. 414-416

²⁶ Dragić, Marko. *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 414-440., str. 417-418

²⁷ Poležaj predstavlja prvoga gosta koji je najčešće srećonosan. Usp. Dragić, Marko. Srećonosni gost u hrvatskoj kulturnoj baštini i europskom kontekstu *Ethnologica Dalmatica* 26 (1). Etnografski muzej Split, 2019. 97-121.

morala presti, kako bi te godine bilo više lana, a potom hrani kokoši kako bi dobro nesle jaja. Po svršetku tih obreda domaćini su poležaja vodili u sobu i častili jelom i pićem.”²⁸

5.3. Sveti Nikola

Sveti Nikola poznati je svetac čiji se blagdan također slavi u adventsko vrijeme 6. prosinca odnosno dva dana nakon blagdana svete Barbare. U ikonografiji je prepoznatljiv po velikoj biskupskoj kapi i velikom štapu, a pratila su ga dva anđela koja simboliziraju dobre tako dobroj djeci dijele darove, uz anđele se još nalazio krampus odnosno crni vrag s rogovima koji je simbolizirao zlo i tako su neposlušna djeca na dar dobivala šibu.²⁹

Običaj darivanja djece uvriježio se u većini mjesta što nije bio slučaj sa Sinjskom krajinom: „Darivanje djece na Sv. Nikolu (6. XII) rjeđe se spominje u selima oko Sinja. No zato je u Sinjskoj krajini bilo uobičajeno darivanje djece na Svetu Luciju, kako to vidimo iz podataka u Zelovu gdje su roditelji ostavljali ujutro djeci darove i govorili da im je donijela sveta Lucija.”³⁰

5.4. Sveta Lucija

U prethodnom poglavlju spominje se blagdan Svete Barbare u Slavoniji kao i poležaj koji bi dolazio na taj dan, što nije slučaj kod bačkih Hrvata gdje položaj dolazi na blagdan Svete Lucije: „Pri ulasku u kuću položaj bi pozdravio i čestitao: “Faljen Isus, čestita bila sveta Luca!”, a ukućani bi uzvratili: “Ti živ i zdrav bio!” Položaj bi sjeo na pod pored zatvorenih vrata i domaćici želio dobre kvočke i mnogo pilića. Od blagdana Svete Lucije do Božića dvanaest je dana. Ti se dani nazivaju Lucini dani, brojanice i vidioci, a uz njih se veže više divinacija.”³¹

5.5. Badnjak

²⁸ Dragić, Marko. *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 418

²⁹ Isto, str. 420

³⁰ Miličević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., 1967. 472-498., str. 490

³¹ Dragić, Marko. *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 399-435., str. 402

Badnjak je jedan od najvažnijih blagdana za sve kršćane pa se tako zahvaljujući svojim obredima i običajima upisao kao folklorno najbogatiji dan u godini. Prema običajima i obredima može se podijeliti na Badnje jutro i dan i Badnju noć.³²

Badnje jutro započinjalo bi običajem zvanim kvocanje prema kojemu se to jutro djeca ustaju ranom zorom te odlaze u obilazak sela kukurijećući kao pijetlovi daju tako znak domaćinu da dolaze kvočke nakon čega ulaze u kuću s ustaljenom čestitkom: „Faljen Isus, čestitam vam Badnji dan dan!“. Nakon čestitki domaćin baca zrna pšenice i kukuruza na pod pred djecu što oni vrijedno skupljaju pjevajući pjesmicu prenijetu od starijih naraštaja: „Ko ko kokoda,/ ko šta ima neka da,/ ko šta nema, neka sprema./ Kukurikuuu!“³³

Navedena pjesmica znak je domaćinima da trebaju darovati dječicu, a kao poklon najčešće su dobivali orase, suhe šljive, jabuke, lizalice i rijetko pokoji novčić. Običaj koji se uz kvočke veže uz Badnjak je i položaj (poležaj). Položaj je naziv za gosta koji rano dolazi u obližnju kuću no obred položaja je bio različit s obzirom na Badnji dan i na Božić.

Paljenje drva badnjaka još je jedan običaj vezan uz Badnjak koji su od davnina palili drevni Rimljani kao i brojni europski narodi. Hrvatska tradicijska kultura poznaje dvije vrste badnjaka, jedan je grana hrasta kojoj još lišće nije otpalo, a druga je vrsta badnjaka panj ili truplo stabla i dva manja komada drveta.³⁴ U narodu se najčešće pale tri badnjaka, zanimljiv je slučaj na jugu Dalmacije gdje se pali onoliko koliko ima muških glava u kući kao i za svako muško dijete koje će se roditi sljedeće godine.

U idućem citatu nalazi se obred vezan uz badnjake u mjestu Goranci kod Mostara: „U Gorancima kod Mostara u staro vrijeme, kada se vatra ložila na ognjištu, badnjaci su bili tri velike hrastove trupe koje je unosio domaćin kuće i polagao ih na vatru koja gori na ognjištu. Prilikom unošenja badnjaka on naziva: Hvaljen Isus! Na dobro vam došla Badnja večer! Svi ukućani otpozdravljaju: I s tobom Bog da zajedno. Domaćica bi stajala nasred kuće, u jednoj ruci je držala škropilo i škropila domaćina i badnjake, te cijelu kuću i ukućane. Tada domaćica uzima zdjelu u kojoj je žito (obično ječam) i posipa domaćina i ostale ukućane. Domaćin loži badnjake na vatru, a domaćica se krsti i svi ostali ukućani. Zaziva se Božji blagoslov na kuću, ukućane, stoku, usjeve i sve ostalo. Zatim se moli Vjerovanje, te tri Očenaša, Zdravo Marijo i

³² Dragić, Marko. *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 399.

³³ Isto, str. 400-401.

³⁴ Dragić, Marko. *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 70.

Slava Ocu. Nakon toga slijedi slijedi zdravica domaćom lozom, rakijom, te svi nazdrave i popiju malo rakije, čak se daje i maloj djeci da nazdrave. Nakon rakije jedu se suhe smokve i orasi jer je strogi post i nemrs pa se ne može ništa drugo jesti.”³⁵

„Badnja noć najbajkovitija je u godini, a karakteriziraju je: unošenje badnjaka, posipanje žitom badnjaka i onoga koji ga unosi, slama, svijeće, molitva, večera, bor, jaslice, čekanje polnoćke, zdravice, čestitarski ophodi: koledanje, betlehemari, betlemašice, kabanari, posjete prijatelja i susjeda; odlazak na polnoćku.”³⁶

Običaj u Sinjskoj krajini vezan uz ovčarstvo: „U Zelovu je do drugoga svjetskog rata domaćin običavao čekati na kućnim vratima do čoban dođe kući s ovcama. Držao je u rukama pogaču i pružio čobanu i onda bi je lomili, otimajući se teko će dobiti veći komad jer će u idućoj godini imati bolju sreću.”³⁷

5.6. Božić

Božić se smatra najveselijim i najvažnijim kršćanskim blagdanom kojim se slavi rođenje Isusa Krista. „Već je rimski car Aurelijan (270.-275.) 25. prosinca proglasio *dies natalis solis invicti* (rođendan nepobjedivog sunca).”³⁸

Božićna svijeća najčešći je znak Božića koji je imao veliku ulogu u vjеровanjima i obredima vezanim uz Božić i Badnjak. Tradicija nalaže da se božićna svijeća pali na Badnju večer, Božić, Staru i Novu godinu te na Sveta tri kralja. Domaćin bi ju uglavnom gasio prije svečane večere kruhom natopljenim vinom, a vjerovalo se da na koga krene dim ugašene svijeće da će umrijeti sljedeće godine.³⁹

Vjеровanje u Sinjskoj krajini vezano uz božićnu svijeću: „Za vrijeme ručka gore svijeće, pa se gleda koja bolje gori i kako se diže plamen. Ako svijeća dobro gori, kaže se da je vesela, a to znači da će netko doći u kuću. Ako se svijeća slučajno ugasi, gata se da bi netko iz porodice

³⁵ Dragić, Marko. *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, 67-91., str. 75.

³⁶ Dragić, Marko. *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina 6 Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. str. 229.

³⁷ Miličević, Josip, *Narodni običaji i vjеровanja u Sinjskoj krajini. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., 1967. str. 493.

³⁸ Braica, Silvio, Božićni običaji. *Ethnologica Dalmatica*, Split, 2004., str. 6.

³⁹ Vojinović Traživuk, Branka, Jedan etnološki pogled na Božić, *Ethnologica Dalmatica* 26, Split, 2019, str. 8.

mogao umrijeti. Prema svijećama pogađa se i kakvo će biti vrijeme i plodnost godine; ako svijeća treperi, bit će vjetrova i slaba godina, a ako ravno gori bit će plodna.”⁴⁰

Jaslice i slama također su od davnina prepoznatljivi znakovi Božića. Jaslice su se kao sastavni božićni ukras u Hrvatsku proširile s područja Njemačke u 17. i 18. stoljeću, a predaja ih veže još uz svetog Franju Asiškog koji u šumi kraj Greccija uz oltar postavio jaslice gdje mu se tijekom obreda ukazalo dijete Isus.⁴¹

5.7. Sveti Stjepan Prvomučenik

Sveti Stjepan prvomučenik rođen početkom 1. stoljeća, prvi je među sedam đakona koje su apostoli ustanovili nakon Kristova Uzašašća. U 36. godini života Stjepan je preminuo kada ga je razjarena svjetina izvan zidina Damaska kamenovala pod lažnom optužbom da govori protiv Mojsija. Mučeništvo Svetog Stjepana prvo je mučeništvo kojim je posvjedočena vjera u Isusa Krista nakon njegova raspeća. Zaštitnik je klesara, kočijaša, konja, zidara, krojača, bačvara, timaritelja. Kada je riječ o ikonografiji Sveti Stjepan se prikazuje kao đakon s palmom u ruci, a posebnost po kojoj je prepoznatljiv puku je kamen kao simbol njegova mučeništva. Koliko je zapravo ovaj mučenik bio omiljen među vjernicima i svećenstvom svjedoči podataka kako su brojne crkve, bratovštine, kapele, župe i druge institucije posvećene Svetom Stjepanu. Blagdan svetog Stjepana slavi se dan nakon Božića 26. prosinca te se naziva Stjepandan božićni kako bi se razlikovao od spomendana koji se slavi 3. kolovoza. Osim spomenutog naziva u narodu su se uvriježili različiti naivi poput Stipanovo, Stipanja, Stipanje, Stipandan, Stepandan, Štefanje, Šćepandan i drugi.⁴²

Vjerski običaji vezani uz ovog svetca:

„Stjepanov kruh” koji se dijelio siromašnima

„Stjepanova voda” kojom su svećenici škropili konje i njihovu hranu

„Stjepanova ljubav” vino koje izlivalo na oranice.⁴³

Svaki je kraj imao vlastite običaje kojima bi uveličali ovaj blagdan te ih tako ujedno prenosili na mlađe naraštaje, a u sljedećem se citatu nalazi običaj koji se vršio u Slavoniji za

⁴⁰ Milićević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., 1967. str. 498.

⁴¹ Vojinović Traživuk, Branka, Jedan etnološki pogled na Božić, *Ethnologica Dalmatica* 26, Split, 2019, 1-23., str. 10.

⁴² Dragić, Marko. *Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini*, *Ethnologica Dalmatica* 27 (1). Etnografski muzej Split, 2020., str. 38-47.

⁴³ Isto, str. 49.

blagdana svetog Stjepana: „U Slavoniji sveti se vino i voda na ranoj misi. Tako posvećeno vino i vodu uzme muškarac. Obično najstariji momak i poškropi vrt i dvorište. Odmah zatim uzjaši na konja, obiđe vinograd i zemlje i poškropi ih.“⁴⁴

5.8. Silvestrovo

Sveti Silvestar jako je značajan papa koji je proživio brojna mučeništva no usprkos svemu prvi je papa koji umro prirodnom smrću. 31. prosinca spomendan je Svetog Silvestra, a u hrvatskoj tradicionalnoj baštini taj dan naziva Silvestrovo i Savistrovo u Dalmaciji. Kanfanar, otok Biševo, Draguč, Oprtalj neka se od mjesta u kojima se nalaze crkve posvećene Svetom Silvestru.⁴⁵

Budući da je Silvestrovo predstavljalo posljednji dan u godini narod je trebao zahvaliti Bogu na svim darovima ostvarenim u protekloj godini kao i uputiti molitve za što bolju sljedeću godinu. Uz molitve ovaj blagdan još karakteriziraju zahvalnice, mise, škropljenje čeljadi, kuće, blaga, dvorišta i štale.⁴⁶

Koledanje odnosno trodijelno čestitarsko pjevanje koje izvodi skupina od pet do sedam mladića jedan je od najpoznatijih običaja vezanih uz Silvestrovo.⁴⁷

Običaj koledanja nije bio zastupljen u Sinjskoj krajini kao što je bio slučaj u drugim krajevima. „Dobra ruka“ običaj je sakupljanja darova na Novu godinu u Sinju koji spominje Mate Božić u svom romanu *Kurlani*. U Sinjskoj krajini Nova godina se nije slavila kao početak kalendarske godine nego kao više kao Mali Božić. Na Malu Badnju večer odnosno na Silvestrovo običaj je bio na vatru staviti badnjak sačuvan od Božića uz nešto obilatiju večeru.⁴⁸

5.9. Sveta Tri kralja

Blagdan Sveta tri kralja ili Vodokršće predstavlja završetak božićnih blagdana. „Blagdan Sveta tri kralja karakteriziraju: blagoslov vode; škropljenje blagoslovljenom vodom;

⁴⁴ Dragić, Marko. *Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Ethnologica Dalmatica 27 (1). Etnografski muzej Split, 2020., str. 50.

⁴⁵ Dragić, Marko. *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 2015, str. 304-309.

⁴⁶ Isto, str. 310.

⁴⁷ Isto, str. 312.

⁴⁸ Miličević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., 1967. str. 498.

usmene lirske pjesme (vjerske i svjetovne); maskirani ophodi zvjezdara i koledara; blagoslov kuća i apotropijski obredi.”⁴⁹

U Sinjskoj krajini na blagdan Sveta Tri kralja 6.1. ide se u crkvu i nosi se sol i voda na blagoslov zbog čega se ovaj blagdan još naziva Vodokršće. Za vrijeme mise svećenik blagoslivlja vodu i sol koju narod nalijeva u boce te nosi svojim kućama, dolaskom kući domaćica škropi cijelu kuću i okućnicu, zatim blago i polje. Vjeruje se da blagoslovljena voda može stajati u boci cijelu godinu bez da se pokvari sve do sljedećeg Vodokršća kada se proljeva jer se smatra da više nije sveta.⁵⁰

5.10. Pokladi

Poklade ili karneval (krnjeval) označavaju razdoblje od 7. siječnja do Čiste srijede, a pokladni događaji i običaji traju nedjelju, ponedjeljak i utorak pred Čistu srijedu.⁵¹

Kao i ostatku Hrvatske i u Sinjskoj se krajini izvodilo prigodno maskiranje, obilazak sela, stvaranje buke najčešće zvonima, izvođenje različitih šala, sakupljanje darova itd. Mačkare su bile naziv kojim su Sinjani imenovali ovo pokladno maskiranje, različita su istraživanja pokazala kako prvotna svrha mačkara nije bila nasmijati narod već odbijanje zlih sila od ljudi i stoke. Ovisno o selo mačkare su se u Sinjskoj krajini izvodile u različito vrijeme, a najviše su se održavale potkraj siječnja i početkom veljače.⁵²

Sljedeći citat navodi obvezne figure koje su imale svake maškare: „U gotovo svim selima Sinjske krajine maškare imaju, a imale su i u prošlosti više obaveznih figura, te su se kretale po strogo određenom redosljedju. Na čelu maškara išao je zapovjednik, a to je najčešće tzv. did, a u nekim selima Turčin (Sultan) ili arambaša. Ponegdje did vodi maškare, Turčin zapovijeda, a arambaša prenosi zapovijed ostalim maškarama. Did je obučen u smeđu narodnu nošnju, ali staru i poderanu, u ruci nosi mač ili sablju, a lice mu je pokriveno obrazinom. Oko pojasa ima obješena zvona, a katkad i oko nogu. Turčin je obučen u dugu odjeću koja manje-više uspješno imitira tursku, lice mu je pokriveno obrazinom ili barem nagaravljeno ili obojeno. Za pojasa ima pištolj. Turčin svuda traži harač, a u Veliću siječe kupusove glavice sabljom dok

⁴⁹ Dragić, Marko. *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu 42 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 98

⁵⁰ Miličević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., 1967. . str. 499

⁵¹ Dragić, Marko. *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012., . str. 156.

⁵² Miličević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., 1967. . str. 472

mu ne daju dar. Arambaša je obučen u narodnu nošnju Sinjske krajine, nekada je bio naoružan puškom i sabljom ili mačem, a danas negdje nosi samo zračnu pušku.”⁵³

U selu Otok dolaskom maškara pred kuću u slučaju da traže slaninu did počinje pjevati:

„Evo kuće i odžaka,
dobre žene i čovika.
Ovde će nas darovati,
didu bradu namazati
(vuku bradu namazati),
komad mesa il' slanine,
Neka biže uz planine.”⁵⁴

5.11. Cvjetnica

Cvjetnica još nosi naziv Cvitnica, Neđeja od pome, Cvita nedilja, Palmina nedija, Palmenica. Kršćanska svetkovina koja se slavi u nedjelju prije Uskrsa i na taj se dan slavi Isusov ulazak u dane prije Pashe što je opisano u sva četiri Evanđelja.⁵⁵

Običaj koji se veže uz Cvjetnicu je umivanje u cvjetnoj vodi u s tim da se tek ubrano cvijeće poput ljubičice stavlja dan ranije, a vjerovalo se da umivanje tom vodom donosi ljepotu lica i zdravlje.⁵⁶

Drugi poznati običaj u Sinjskoj krajini na Cvjetnicu: „Na Cvjetnicu se u selima Cetinske krajine nosi u crkvu na blagoslov grančica jele, masline ili lovora. Po povratku kući domaćin te grančice zabija u svako polje i vinograd, a uz to i škropi blagoslovljenom vodom vjerujući da će time sačuvati polje od krupe, suše i drugih nevolja. Tko ima koga od roda pokopana u groblju, odmah po izlasku iz crkve zatakne jednu grančicu u grob. (Hrvace).”⁵⁷

5.12. Veliki četvrtak

⁵³ Milićević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., 1967. str. 473

⁵⁴ Isto, str. 474.

⁵⁵ Dragić, Marko. *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 156-157.

⁵⁶ Isto, str. 157.

⁵⁷ Milićević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., 1967. str. 479-480.

Veliki četvrtak dan je Isusove posljednje večere kada po posljednji put jede i pije sa svojim učenicima. Osim već spomenute posljednje večere ovo je i zadnji dan korizme. Posljednja večera važan je događaj za Crkvu jer tada Isus svojim apostolima ostavlja tri dara: euharistiju, svećenički poziv u Crkvi i ljubav za svoje bližnje.⁵⁸

„Na Veliki četvrtak u crkvi prestaju zvoniti zvona. Bio je prije običaj da se ljudi od Velikog četvrtka do subote nisu umivali za što seljaci ne daju objašnjenje, no umivanje u subotu kada prvi put zazvone zvona bilježi se u Sinjskoj krajini, a poznato je i na širem teritoriju Jugoslavije s vjerovanjem da se time osigurava zdravlje i da će lice biti čisto i lijepo.”⁵⁹

5.13. Velika subota

Velika je subota dan Isusova počinka u grobu, kršćanski nauk kaže kako su u osvit subote Marija Magdalena i druga Marija pronašle prazan Isusov grob s otkotrljanim kamenom na kom je sjedio anđeo Gospodnji obraćajući se ženama: „Vi se ne bojte! Ta znam: Isusa Raspetoga tražite! Nije ovdje! Uskrsnu kako reče. Hajde, vidite mjesto gdje je ležao pa pođite žurno i javite njegovim učenicima da uskrsnu od mrtvih. I evo, ide pred vama u Galileju. Ondje ćete ga vidjeti. Evo, rekoh vam.”⁶⁰

Usmene lirske pjesme od davnina su se prenosile s koljena na koljeno pa su tako i Sinjanke svojim potomcima ostavile vjersku pjesmu „Prošetale tri divice”:

Zvoni, zvoni Glorija,
veseli se Marija!
Tu prodoše tri divice, tri Marije.
Svaka nosi bio bus
i u busu slavnu mast
da će Isusu rane mazat.
Anđel sidi za kamenom,
uplaše se tri divice, tri Marije.
„Ne bojte se, tri divice,

⁵⁸ Asturić, Marina, *Veliki tjedan u bročanskoj-stonskoj kulturnoj baštini*, Ethnologica Dalmatica, 26 (1). Split, 2019., str. 7.

⁵⁹ Miličević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., 1967. str. 480.

⁶⁰ Dragić, Marko. *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 81-104., str. 96.

ja znam koga ištete.
Vi ištete Božjeg sina.
Božji sin je uskrsnuo,
na nebesa uzašao.
Poručio Petru, Pavlu
i Ivanu bratu svomu
da mu dođu prikazati
crno krvi od lozice,
bijelo tilce od pšenice.“⁶¹

Mnoge su varijacije navedene molitve poznate u Hrvata. Tri Djeve su Marija Magdalena, Marija Saloma i Marija Kleofina.⁶²

Na Veliku subotu domačice u Sinjskoj krajini pripremaju jelo koje će nositi u crkvu na blagoslov, a riječ je o jajima i pogači nazvanoj *posvećenica*. Blagoslovljeno se jelo jede na Uskrsno jutro.⁶³

5.14. Sveti Juraj

Sveti Jure jedan je od najštovanijih kršćanskih svetaca rođen u plemićkoj obitelji. Predaja o njegovu mučeništvu: „Jurja su najprije privezali za kotač s usađenim čavlima, koji su pri svakom pokretu kidali komade tijela i dubili u njemu brazde. Pri takvom mučenju on je bio veseo što je začudilo i njegove krvnike. Još su se više začudili vidjevši da nije ostao mrtav. Našli su ga s potpuno zacijeljenim ranama. Njegovo čudesno ozdravljenje mnoge je pogane obratilo na kršćanstvo.“⁶⁴

U Sinjskom se kraju očuvala legenda da je sveti Jure ubio zmaja te da je na tom mjestu nastalo Miloševo jezero:

⁶¹ Marko Dragić, Tri svete Marije u hrvatskim hrvatskoj pasionskoj pučkoj književnosti. Crkva u svijetu 56 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu . Split, 2021., 71.

⁶² Vidi: Marko Dragić, Tri svete Marije u hrvatskim hrvatskoj pasionskoj pučkoj književnosti. Crkva u svijetu 56 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu . Split, 2021., 54.-84.

⁶³ Milićević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., 1967. str. 480.

⁶⁴ Dragić, Marko. *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, *Croatica et Slavica Iadertina*, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 271.

„ A moran ti kazat i za Miloševo i Stipančevo jezero. To ti je tamo ispod Krinja. Di je sad Miloševo jezero, tude ti je prije bijo Širingrad i Gavanovi dvori. Te Gavanove dvore ti je poslin Bog prokle i sve strovalio u jezero.

Unda se u ton jezeru pojavila aždaja, to ti je zmaj, i pritila je kralju Širingrada da mu mora svaki dan donit ovcu jalovicu, onu koja ne mere bit skotna, i mladu i najlipšu divojku. Ako mu ovaj to ne b' donijo, onda bi aždaja progutala i kralja, i staro i nejako. I unda je kralj mora njemu tako donosit svaki dan i ovcu i divojku.

A kad je vas grad osta bez mladi divojaka, unda je kralj mora dat njemu i svoju ćer jedin'cu. Dove je kod jezera i ostavio aždaji. Tute se onda pojavijo sveti Jure, na konju i sa kopljen. Ugleda je bidnu divojku kako plače i oće je spas't. Unda izleti aždaja iz jezera, a Jure je probode s kopljen

Dadne je divojci da je vodi svom ćaći, a poslin Jure aždaju odnese u jednu jarugu, tamo je baci, unda se ta jaruga usmrčila i poslin se prozvala Smradovo. Poslin smaknuća aždaje, u ton jezeru su se vidili ovi Gavanovi dvori, kolko oš zmija, pasa, mačaka, volova sa šest rogova. Ti volovi bi liti izlazili na Rvatačko polje i boli se s volovima rvatačkin. Pričalo se da su neki čobani te volove na svoje oči vidli.”⁶⁵

Običaj je na Svetog Juru kirit kuće, a posebno staje zelenim grančicama tako da se grančice zataknu oko vrata. Još jedno vjerovanje vezano uz ovog svetca je i da će onaj tko se rano ustane na Jurjevo rano ustajati tokom cijele godine, a onaj tko ne ustane rano teško će ustajati tokom cijele godine.⁶⁶

5.15. Sveti Marko Evanđelist

Sveti Marko Evanđelist autor je Markova evanđelja za koje se smatra da je napisano prvo od sva četiri evanđelja, a isto tako ovo evanđelje ističe Kristovo čovječstvo. Evanđelje je nastalo tako da je Marko Evanđelist zapisivao propovijedi svojeg krštenog kuma svetog Petra.⁶⁷

Selo Tolise u Bosanskoj Posavini čiji je zaštitnik sveti Marko na Markovdan održava veliko slavlje i svečana misa koja započinje pjesmom:

⁶⁵ Dragić, Marko. *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 277.

⁶⁶ Milićević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., 1967. str. 481

⁶⁷ Dragić, Marko. *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, 2016. str. 261.

„Faljen Isus, Marijo,
faljen Isus, Djevice,
faljen Isus, Majko naša,
zagovornice.
Došli smo te proslavit'
s anđelima pozdravit'.
Ti od Boga nadarena
Gospo blažena,
primi nas sve putnike,
tužne ćeri i sinke,
primi, Gospo draga, sada
nas nevoljnike,
koji smo ti hrlili,
od srca se trudili
i na ovo sveto mjesto željno
sad smo dospjeli.”⁶⁸

Sinjska je krajina na dan svetog Marka imala svečanu procesiju na čelu koje se nalazio barjak sa slikom sveca zaštitnika pojedinog mjesta i tokom procesije se vršio blagoslov polja i stoke jer se vjerovalo da vuk neće napasti blagoslovljenu stoku. Također običaj je bio i darovati svećenika janjem.⁶⁹

5.16. Sveti Antun Padovanski

Sveti Antun Padovanski kršćanski je zaštitnik bračnih drugova, djece, siromaha, žena, potlačenih, putnika, poniženih, propovjednika, majki, ribara, mornara, starih ljudi, utječe mu se kod neplodnosti i porođaja, a još se štuje i kao zaštitnik od demona, kuge, ratnih nevolja, groznice i raznih drugi bolesti. U ikonografiji je prepoznatljiv po svojim svetačkim oznakama,

⁶⁸ Dragić, Marko. *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, 2016. str. 269.

⁶⁹ Miličević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., 1967. str. 482.

a to su procvjetali križ, ljiljan, knjiga, riba i plamen, od razdoblja renesanse se još prikazuje s djetetom Isusom u rukama.⁷⁰

Uz blagdan svetog Ante vezuju se devetnice odnosno stalna molitva s određenom nakanom devet uzastopnih dana prije samog blagdana, a kao najpoznatija uvodna pjesma prije mise pjeva se „Ako tražiš čudesa mol se svetom Anti“:

„ Ako tražiš čudesa
mol se svetom Anti,
Njem' su od nebesa
čuda dari dati.
On ozdravlja bolesne,
a mrtve uskrisuje,
Vraga, gubu, odgoni,
i nevolje svake.

More od njeg strahuje,
a verige pucaju,
Ude, stvari propale,
stari, mladi primaju!

Iščeznu pogibelji
i nevolje nestaju.
Kažu koji primaju
za sve Padovanci.”⁷¹

⁷⁰ Dragić, Marko. *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*, Ethnologica Dalmatica 25 (1), Etnografski muzej Split, 2018. str. 40.

⁷¹ Isto, str. 46

Rječnik

A

arambaša – predvodnik

aždaja – zmaj

B

bidna – jadna

blago – domaća stoka

buzdovdan – ručno oružje

D

dase – zgodni momak

G

garavuša – crnokosa djevojka

J

jalovica – neplodna

M

mejdan – boj

N

nana – baka

O

odžak – porodica

P

pogača – vrsta kruha pečena u pepelu kamina

posvećenica – vrsta pogače

pangija – mali top koji se koristio za svečane prilike

promaja – propuh

Z

zamirio – izabrao

zastrila – prekrila

6. Zaključak

Usmena književnost najdugovječnija je i može se reći najvažnija vrsta književnosti u kojoj se može tražiti korijen svim drugim književnostima bez obzira na vrijeme nastanka. Tako su pisci kroz razna razdoblja književnosti pisali vlastita djela po uzroku na usmenu književnost ili su u njih inkorporirali već poznate usmenoknjiževne oblike. Ova je književnost pomogla u očuvanju nacionalnog i vjerskog identiteta naroda zahvaljujući usmenoknjiževnim oblicima koji su se prenosili s koljena na koljena i postali pisani književni oblik kako bi se tako očuvali od zaborava.

Hrvatska je usmena književnost pomogla u očuvanju hrvatskog narodnog blaga poput raznih običaja, obreda i vjerovanja od zaborava. Stariji su raznim pričama kao i običajima koji su se vršili na pojedine blagdane prenosili narodno blago mlađim generacija. Svako je mjesto imalo svoje preinake određene pjesme, obreda, vjerovanja, običaja što se može vidjeti u ovom radu gdje smo se posebno usredotočili na područje Cetinske krajine i ukazali na njegovu bogatu i raznoliku kulturnu baštinu.

Radeći ovaj rad shvatila sam kako je zapravo narodna predaja jako važna i da se treba čuvati jer to je nešto posebno što nas povezuje s našom prošlošću. Nadam se da će se to primijetiti i drugi i da će se osvrnuti na našu prošlost i istražiti sve te običaje, tradicije, nošnje i pjesme ispjevane o stvarnom životu koje nose veliku mudrost sa sobom. Sva ta blaga naši su preci načinili vlastitim rukama i s velikom ljubavlju i stoga ih trebamo prenositi s generacije na generaciju i nositi u svojim srcima kao vječni podsjetnik na svoje korijene.

Izvori

Vlastiti terenski zapisi

Popis kazivača

Prvi i glavni kazivač zove se Pera Norac-Kljajo (djevojačko Norac-Kevo). Rođena je 30. svibnja 1941. godine u Otoku, selu pokraj Sinja. Živjela je u velikoj obiteljskoj zajednici, sa svojim roditeljima, braćom i sestrom, bakom i djedom, stričevima i strinama te njihovom djecom. Završila je šest razreda osnovne škole. Obitelj se bavila stočarstvom pa je tako i ona kao dijete čuvala ovce. Čuvajući ovce vrijeme su „kratili" pričajući različite priče i pjesme koje su čuli od svojih stari, tako i danas priča te pjesme svojim unucima nastojeći ih tako očuvati od zaborava. Kada je navršila 23 godine udala se za Franka Norac-Kljajo s kojim je dobila četvero djece, dvije kćeri i dva sina.

Drugi je kazivač Mirko Romić. Rođen je 15. lipnja 1961. u Ruminu, malom mjestu pokraj Sinja. Odrastao je s roditeljima, tri brata i tri sestre u Ruminu. Najmlađi je u svojoj obitelji i kao takav dosta je vremena kao dijete provodio sa starijima pa je zapamtio brojne pjesme i izreke. Nakon pet godina provedenih u Domovinskom ratu, upoznaje svoju buduću suprugu Ivanu Norac-Kljajo s kojom se ženi 1998. godine. Mirko je u skladnom braku s Ivanom i imaju petoro djece.

Literatura

1. Asturić, Marina, Veliki tjedan u bročanskoj-stonskoj kulturnoj baštini, *Ethnologica Dalmatica*, 26 (1). Split, 2019., 67-96.
2. Botica, Stipe. Povijest hrvatske usmene književnosti, Školska knjiga, Zagreb, 2013.
3. Braica, Silvio, Božićni običaji. *Ethnologica Dalmatica*, Split, 2004.
4. Braica, Silvio, Poklade, korizma: ciklus godišnjih običaja, Etnografski muzej, Split, 2003.
5. Dragić, Helena. *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*. *Croatica et Slavica Iadertina*, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., 235.-252.
6. Dragić, Marko. Tri svete Marije u hrvatskim hrvatskoj pasionskoj pučkoj književnosti. *Crkva u svijetu* 56 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2021., 54.-84.
7. Dragić, Marko. Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini, *Ethnologica Dalmatica* 27 (1). Etnografski muzej Split, 2020., 37.-84.
8. Dragić, Marko. Srećonosni gost u hrvatskoj kulturnoj baštini i europskom kontekstu *Ethnologica Dalmatica* 26 (1). 2019. 97-121.
9. Dragić, Marko, Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini, *Ethnologica Dalmatica* 25 (1), Etnografski muzej Split, 2018. 37. – 66.
10. Dragić, Marko, Suvremena etnografija usmenih lirskih pjesama u Ogorju i okolici, Župa Ogorje (Putovima života i vjere između Svilaje i Moseća), Kulturni sabor Zagore et. alt. Split, 2017., str. 499-522.
11. Dragić, Marko, Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske, *Croatica et Slavica Iadertina* 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 153-177.
12. Dragić, Marko. Predaje i legende Hrvata u jablaničkom kraju. *Suvremena pitanja* 22, Mostar 2016. 67-87.

13. Dragić, Marko. Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata, *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja* 14 (2), Zagreb, 2016. 259-281.
14. Dragić, Marko. Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa, *Titius*, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., 155-183.
15. Dragić, Marko. Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, *Crkva u svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 2015, 303-323.
16. Dragić, Marko. Stolačka i neumska suvremena paremiografija. *Stolačko proljeće, Godišnjak za povijest i kulturu*, XIII, Matica hrvatska. Stolac, 2015., 111.-127.
17. Dragić, Marko. Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, *Croatica et Slavica Iadertina*, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., 399-435.
18. Dragić, Marko. Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata, *Croatica et Slavica Iadertina*, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., 269-313.
19. Dragić, Marko. Velike poklade u folkloristici Hrvata, *Croatica et Slavica Iadertina*, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012., 155-188.
20. Dragić, Marko. Sveta Bernardica u hrvatskoj usmenoj lirici. *Suvremena pitanja*, 14, časopis za prosvjetu i kulturu, Mostar, 2012., 85-99.
21. Dragić, Marko. Badnja noć u folkloristici Hrvata, *Croatica et Slavica Iadertina* 6 Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., 229-264.
22. Dragić, Marko, Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini, *Hum*, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., 81-104.
23. Dragić, Marko, Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata, *Crkva u svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., 414-440.
24. Dragić, Marko, Etnografsko-filološki prinosi tradicijskoj kulturi drniškoga kraja, *Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna proučavanja porječja Krke* 1. (1). Split 2008., 167-205.
25. Dragić, Marko. Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi, *Crkva u svijetu*, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, 67-91.
26. Dragić, Marko. Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.

27. Dragić, Marko. Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji, Crkva u svijetu 42 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., 96-117.
28. Dragić, Marko, Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2006.
29. Kekez, Josip, Usmena književnost, u Škreb – Stamać, Uvod u književnost, IV. Poboljšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
30. Kekez, Josip, Poslovice, zagonetke i govornički oblici, SHK, MH, Zagreb 1996.
31. Milićević, Josip, Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, vol. 5. i 6., br. 1., 1967. 472-498.
32. Povijest hrvatske književnosti, knj. 1, napisale Maja Bošković – Stulli i Divna Zečević, Liber, Mladost, Zagreb, 1978.
33. Vojinović Traživuk, Branka, Jedan etnološki pogled na Božić, Ethnologica Dalmatica 26, Split, 2019, 1-23.

Sažetak

U ovom radu nalaze se brojne usmene lirske pjesme prikupljene istraživanjem na terenu kao i molitve i poslovice, a uz to se još nalaze razni običaji, obredi i vjerovanja vezana za najvažnije kršćanske blagdane na području Cetinske odnosno Sinjske krajine. Hrvati su od samih početaka dolaska u današnju domovinu do današnjih dana vrlo religiozan narod stoga je vjera odigrala veliku ulogu u usmenoj književnosti. Hrvatska usmena književnost obiluje brojnim molitvama, legendama posvećenim pojedinim svecima kao i običajima vezanim uz pojedine blagdane i svetkovine prisutne u radu. Usmena je književnost najdugotrajnija vrsta književnosti koja prati čovjekov život od rođenja (uspavanke) do smrti (naricaljke), kao i u raznim životnim događajima bilo u tuzi ili veselju.

Ključne riječi: običaji, obredi, molitve, Sinjska krajina, pjesme

CONTEMPORARY ETHNOGRAPHY OF ORAL AND FOLK POEMS,
PAREMIOGRAPHY AND CUSTOMS IN CETINA REGION

Abstract

This paper contains numerous oral lyrical poems collected by field research as well as prayers and proverbs, as well as various customs, rituals and beliefs related to the most important Christian holidays in the Cetina and Sinj region. From the very beginning of their arrival in their homeland until today, Croats have been a very religious people, so religion has played a major role in oral literature. Croatian oral literature abounds in numerous prayers, legends dedicated to individual saints, as well as customs related to certain holidays and festivities present in the work. Oral literature is the longest-running type of literature that follows a person's life from birth (lullaby) to death (lamentation), as well as in various life events, whether in sorrow or joy.

Key words: customs, rituals, prayers, Sinj region, poems

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Ana Romić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja Hrvatski jezik i književnost i Povijest, izjavljujem da je ovaj završni/diplomski rad rezultat isključivo mogega rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i literatura. Izjavljujem da ni jedan dio završnoga/diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, stoga ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnoga/diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 23.09.2021.

Potpis Ana Romić

OBRAZAC I.P.

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU

STUDENT/ICA	Ana Romić
NASLOV RADA	Suvremeni narodopis usmenih i pućkih pjesama, paremiografije i običaja u Cetinskoj krajini
VRSTA RADA	Završni rad
ZNANSTVENO PODRUČJE	Humanističke znanosti
ZNANSTVENO POLJE	Filologija
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	Marko Dragić, prof. dr. sc.
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. prof. dr. sc. Marko Dragić 2. dr. sc. Nikola Sunara, asistent 3. doc. dr. sc. Lucijana Armendo Šundor

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskeg rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

a.) u otvorenom pristupu

b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu

c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 23.09.2021.

mjesto, datum

Ana Romić

potpis studenta/ice